

ՈՍՏԻԿԱՆՆԵՐԻ ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ, ՄԱՐՏԱԿԱՆ ԵՎ ՏԱԿՏԻԿԱԿԱՆ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ

ՆԱՍԻԼՅԱՆ ԱՆՆԱ

ՀՀ ՆԳՆ կրթահամալիրի ոստիկանական ուսումնական ստորաբաժանման մարտական, ֆիզիկական և հատուկ պատրաստականության ամբիոնի ավագ դասախոս, մ. գ. թ., դոցենտ

ԽԱԶԱՏՐՅԱՆ ԴԱՎԻԹ

ՀՀ ՆԳՆ կրթահամալիրի ոստիկանական ուսումնական ստորաբաժանման մարտական, ֆիզիկական և հատուկ պատրաստականության ամբիոնի դասախոս
DOI: 10.61746/18292984-2026.1.28cmt-10

Ամփոփագիր. Արդի ժամանակաշրջանում հասարակության անվտանգությունն ու կայունությունը մեծապես կախված են արտակարգ իրավիճակների կանխարգելման, արագ արձագանքման և իրավակարգի պահպանման արդյունավետությունից: Ֆիզիկական, մարտական և տակտիկական պատրաստականությունը ոստիկանական ծառայողների մասնագիտական պատրաստականության կարևոր բաղադրիչներից են, որոնցով լուծվում են օպերատիվ-ծառայողական խնդիրները: Ոստիկանների ֆիզիկական, մարտական և տակտիկական պատրաստումը ներառում է այնպիսի մեթոդներ և գործելակերպեր, որոնք նախատեսված են իրավապահ անձնակազմին ծառայության ընթացքում հանդիպող մարտահրավերներին պատրաստ լինելու համար: Պատրաստման մեթոդներն իրենց մեջ ներառում են մարտական, տակտիկական պատրաստումից մինչև մտավոր դիմադրողականության ռազմավարություններ, ընդ որում՝ տակտիկական, մարտական և ֆիզիկական պատրաստումը ծառայողներին զինում է դիմադրողություններին արդյունավետ արձագանքելու կարողությամբ, իսկ մտավոր, վերահսկման մարտավարությունները շեշտը դնում են վնասը նվազագույնի հասցնելու և լարվածության թուլացման տեխնիկաների վրա [2, 4]:

Առանցքային բառեր. ֆիզիկական, մարտական և տակտիկական պատրաստականություն, ոստիկան, ձեռնամարտ, արտակարգ իրավիճակներ, իրավապահ մարմիններ, վերահսկման մարտավարություն, վիրտուալ իրականություն, սիմուլյացիա:

Ոստիկանության ծառայողների կողմից ֆիզիկական ուժի, հատուկ միջոցների և հրազենի գործադրման հիմքն է ՀՀ «Ոստիկանության մասին» օրենքը: Ոստիկանության ծառայողը, որպես բացառիկ միջոց, գործադրում է ֆիզիկական ուժ, հատուկ միջոցներ և հրազեն ՀՀ «Ոստիկանության մասին» օրենքով նախատեսված դեպքերում և կարգով այնքանով, որքանով դա անհրաժեշտ է իր պարտականությունները կատարելու համար [1]:

Համաձայն սահմանված կարգի՝ իրավախախտումները կանխելու կամ խափանելու, իրավախախտներին բռնելու վնասագերծելու և ոստիկանություն բերման ենթարկելու, ոստիկանության ծառայողի օրինական պահանջներին չենթարկվելու, անհնազանդություն ցուցաբերելու կամ դիմադրություն ցույց տալու դեպքում, ինչպես նաև ինքնապաշտպանության նպատակով ոստիկանական ծառայողն իրավունք ունի իրավախախտների նկատմամբ գործադրել ֆիզիկական ուժ (այդ թվում՝ ձեռնամարտի հնարքներ), եթե այլ կերպ հնարավոր չէ իր վրա դրված խնդիրների իրականացումն ապահովել [2]:

Արդի պայմաններում ՀՀ ոստիկանության ֆիզիկական պատրաստականությունը ոստիկանության ծառայողների մասնագիտական պատրաստականության բաղադրիչ մասն է, օպերատիվ-ծառայողական խնդիրների լուծման կարևորագույն գործոնը, հետևապես այն ծառայողներից պահանջում է ոչ միայն հատուկ գիտելիքների իմացություն, այլև բարձր ֆիզիկական պատրաստվածություն [2]: Ուժային հաստատությունների ուսումնական գործընթացի կազմակերպման գործում կարևոր դեր ունի ֆիզիկական հատուկ պատրաստականությունը, որի միջոցով կարելի է բարձրացնել որակական բազմաթիվ հատկանիշներ և որակներ՝ կամք, ֆիզիկական ուժ, դիմացկունություն, ճկունություն, հոգեկան հավասարակշռություն, ինքնակառավարում, մարդասիրություն և այլն:

Իրավապահ մարմինների աշխատակիցներն իրենց առջև դրված դժվարին ու պատասխանատու խնդիրների լուծման ճանապարհին կարող են հանդիպել դիմադրություն ցույց տվող զինված հանցագործների, որոնց զինաթափման, ձերբակալման և տեղափոխման պահանջներն անթերի կատարելու նպատակով նրանցից յուրաքանչյուրը պարտավոր է տիրապետել պաշտպանության և ինքնապաշտպանության հնարքներին ու գործողություններին,

իսկ այն աշխատակիցները, որոնք իրականացնում են ավելի բարդ խնդիրներ (հատուկ հանձնարարություններ կատարող ստորաբաժանումներում), ձեռնամարտի հնարքներից ու ձևերից զատ պարտավոր են տիրապետել նաև մարտական բարձր պատրաստականություն պահանջող խմբերի համար նախատեսված հատուկ ֆիզիկական պատրաստականությանը [3]:

Ֆիզիկական պատրաստությունը ոստիկանների ծառայությանը ներկայացվող պահանջների կարևոր բաղադրիչն է, իսկ մարտական պատրաստականության կարևոր բաղադրիչներից մեկը *ձեռնամարտն* է, որի հնարքների գործադրման իրավական հիմքերը սահմանվում են «ՀՀ ոստիկանության մասին» օրենքով և նորմատիվ իրավական այլ ակտերով [1]:

Ձեռնամարտի հնարքների առանձնահատկությունն այն է, որ դրանք իրականացվում են ցանկացած իրադրության դեպքում, հանկարծակի, և հնարքի ընտրությունը կախված է կոնկրետ իրավիճակից: Ձեռնամարտի հնարքներն ու գործողություններն այն բացառիկ միջոցներն են, որոնք կիրառվում են հասարակական կարգն ապահովելու, քաղաքացիների կամ ոստիկանության ծառայողների անձնական անվտանգությանն սպառնացող ապօրինի գործողությունները կանխելու և խափանելու համար [2]:

Ձեռնամարտը հնարքների և գործողությունների կիրառումն է մոտ տարածության վրա զինված կամ անզեն հակառակորդի հետ մարտի բռնվելիս՝ կարճ ժամանակահատվածում նվազագույն ուժի ներդրումով հակառակորդի նկատմամբ հաղթանակի հասնելու համար: Այն, լինելով իրավապահ մարմինների ֆիզիկական պատրաստականության կազմակերպման հիմնական բաժիններից մեկը, խնդիր ունի ուսուցանելու ռազմակիրառական գիտելիքներ ու գործողություններ՝ հանցագործների հետ ձեռնամարտի բռնվելիս հաղթանակով դուրս գալու համար: Ձեռնամարտը դաստիարակում է քաջություն, նախաձեռնողականություն, հնարամտություն, ինքնավստահություն և այլ որակներ»:

Ձեռնամարտի պարապմունքները նպատակամղված են զարգացնելու մշտական մարտական պատրաստականություն, հաղթահարելու բարձր ֆիզիկական ու հոգեբանական ծանրաբեռնվածություններ, որոնք կարող են առաջանալ ծառայողական հանձնարարություններ կատարելիս, առաջադրված խնդիրների կատարման ընթացքում: Ձեռնամարտի պարապմունքները նպաստում են զարգացնելու այնպիսի ֆիզիկական

հատկություններ (որակներ), ինչպիսիք են ուժը, արագությունը, դիմացկունությունը, ճարպկությունն ու ճկունությունը, պահպանում են մարտիկների (ոստիկանների) առողջական վիճակը, բարձրացնում օրգանիզմի դիմադրողականությունը և աշխատունակությունը [3]:

Ֆիզիկական ընդհանուր մարզումներից բացի ոստիկանները մասնակցում են պաշտպանական մարտավարական դասընթացների, որոնք ներառում են ուժի կիրառման իրավապահ գործունեությանը համապատասխան տեխնիկաներ: Դրանցից են բանավոր փոխազդեցությունը, իրավիճակի սրացման և հանգստացման մեթոդները, մահակի և պղպեղային օդամղիչի օգտագործումը, ձեռնաշղթայման և ինքնապաշտպանության հմտությունները, ֆիզիկական միջադեպերի ժամանակ ճիշտ գործելը [6]:

Ոստիկանության ծառայողների մասնագիտական պատրաստության բաղկացուցիչ մի մասն էլ *տակտիկական պատրաստականությունն է*, որը ներառում է գիտության ճյուղերի համալիր: *Տակտիկական պատրաստականության նպատակն է՝*

✓ Արտակարգ իրավիճակներում ոստիկանության անձնակազմի հմուտ գործողությունների ուսուցումը.

✓ Ղեկավար կազմի նախօրոք պատրաստությունը (խաղաղ և պատերազմական ժամանակ)՝ արտակարգ իրավիճակներում ծառայողա-մարտական խնդիրների լուծման համար:

Պատրաստության հիմքն է արտակարգ իրավիճակների ժամանակ տակտիկական եղանակների և գործողությունների, զենքի, հատուկ միջոցների և հատուկ տեխնիկայի կիրառման, մարտակարգի և միջոցների խուսանավման մշակումը և ուսումնասիրումը [5]:

Գոյություն ունեն մարտական պատրաստության մի շարք տեսակներ: Դրանք են՝

- ✓ տակտիկական մարտական պատրաստում,
- ✓ վերահսկման մարտավարություն,
- ✓ ֆիզիկական պատրաստականություն և համակարգում,
- ✓ ընդլայնված մարտական պատրաստում,
- ✓ մտավոր հմտությունների պատրաստում,
- ✓ սցենարների վրա հիմնված պատրաստում:

Տակտիկական մարտական պատրաստումը կարևոր է իրավապահ մասնագետների համար: Այն զարգացնում է անհրաժեշտ հմտություններ արտակարգ իրավիճակների

դեպքում, ներառում է իրատեսական սցենարների վրա հիմնված պատրաստում, որտեղ ծառայողները մասնակցում են դերերով խաղի վարժություններին:

Վերահսկման մարտավարության պատրաստումը ծառայողներին ուսուցանում է տարբեր կասկածյալների՝ իրեն ենթարկելու և վերահսկելու հնարքներ՝ կենտրոնանալով վնասը նվազագույնի հասցնելու և անվտանգությունն ապահովելու վրա:

Ֆիզիկական պատրաստականությունը և համակարգումը պատրաստման կարևոր բաղադրիչ է, որը բարելավում է շարժունակությունը, ուժը և համբերությունը: Այն իր մեջ ներառում է սանդուղքով վարժություններ, ուժային մարզումներ և վազքեր:

Ընդլայնված մարտական պատրաստումը ներառում է մերձակա հարձակումների հատուկ տեխնիկաներ՝ ներառյալ մարդը մարդու դեմ մարտը: Այս պատրաստման նպատակն է ֆիզիկական բախումների ժամանակ ձեռք բերել վստահություն և վարպետություն:

Մտավոր հմտությունների պատրաստումը ֆիզիկական համակարգման հետ համատեղ համարվում է իրավապահ ծառայողների համար ավելի կենսունակ, քանի որ այն կենտրոնանում է դիմադրողականության և սթրեսի կառավարման տեխնիկաների վրա՝ հնարավորություն տալով պահպանելու ինքնատիրապետումը:

Սցենարների վրա հիմնված պատրաստումը մարտական պատրաստվածությունը բարձրացնելու կարևոր մեթոդ է: Այն իր մեջ ներառում է սիմուլյացիաներ, որոնք կրկնօրինակում են իրական կյանքի սցենարներ: Այս մոտեցումը խրախուսում է ակտիվ ներգրավվածությունը և արագ որոշումների կայացումը [6]:

Մարտական պատրաստման այս տարբեր տեսակների միավորումն ստեղծում է համապարփակ պատրաստման ռեժիմ, որը ոչ միայն պատրաստում է ոստիկանական ծառայողներին ֆիզիկական բախումների համար, այլև զինում է նրանց մտավոր դիմադրողականությամբ, որն անհրաժեշտ է իրավապահության մարտահրավերները հաղթահարելու համար:

Բացի մարտական պատրաստման տեսակներից, կան նաև մարտական պատրաստականության մարտահրավերներ: Դրանք են՝

- ✓ իրատեսական պատրաստման սցենարների կարևորությունը,
- ✓ հոգեկան առողջությունը և սթրեսի կառավարումը,
- ✓ սարքավորումների և ռեսուրսների սահմանափակումները,

✓ հանրային անվտանգության հարցի լուծումը:

Իրատեսական պատրաստման սցենարների կարևորությունը: Ոստիկանների մարտական պատրաստումը հաճախ բախվում է միջավայրի իրատեսական և արդյունավետ պատրաստման մարտահրավերների հետ: Պատրաստման արդյունավետության վրա զգալիորեն ազդում է իրականության վրա հիմնված պատրաստման բացակայությունը, որը հաճախ հանգեցնում է ուժի էսկալացիայի (մարտական գործողությունների ուժեղացում, բորբոքում, լարվածության սրացում), որի ընթացքում հնարավոր են մահացու դեպքեր: Իրատեսական պատրաստման սցենարները, որոնք սիմուլյացնում են սթրեսային պայմանները, կարող են բարելավել ոստիկանական ծառայողի կարողությունը բարդ իրավիճակներում: Բալիստիկ փամփուշտների և նման տարրերի ներառումը բարձրացնում է այս պատրաստման վարժությունների իրատեսականությունը:

Հոգեկան առողջությունը և սթրեսի կառավարումը: Մարտական պատրաստման մեկ այլ մարտահրավեր է ոստիկանական ծառայողների հոգեկան առողջության և սթրեսի հարցերի լուծումը: Իրավապահության բարձր ճնշման միջավայրը կարող է հանգեցնել հետտրավմատիկ սթրեսային խանգարման և հոգեկան առողջության խնդիրների: Արդյունավետ պատրաստումը պետք է կենտրոնանա ոչ միայն ֆիզիկական պատրաստականության և տեխնիկայի վրա, այլև ներառի հոգեկան առողջության պատրաստում: Դիմադրողականության և հոգեկան առողջության իրազեկմանն ուղղված մասնագիտացված պատրաստականության ծրագրերն անհրաժեշտ են ոստիկանների սթրեսի բացասական ազդեցությունները մեղմելու համար:

Սարքավորումների և ռեսուրսների սահմանափակումներ: Ոստիկանական մարտահրավերներ առաջանում են լոգիստիկ (նյութական և տեղեկատվական հոսքերի կազմակերպման, պլանավորման և վերահսկման համակարգ) և ռեսուրսներին վերաբերող հարցերից, երբ բախվում են կոտրված սարքավորումների և չափից դուրս գերծանրաբեռնված աշխատանքի հետ, որոնք կարող են խոչընդոտել արդյունավետ աշխատանքները: Ծառայողների թե՛ ֆիզիկական, թե՛ հոգեկան ռեսուրսներ ունենալը կարևոր է մարտական պատրաստվածությունը և ծառայողների ընդհանուր բարեկեցությունը պահպանելու համար:

Հանրային անվտանգության հարցի լուծում: Մարտական արդյունավետ պատրաստման համար զգալի խոչընդոտներ են ներկայացնում հանրային ընկալումը և անվտանգությունը: Ծառայողները հաճախ բախվում են անարդար քննության, ինչը կարող է ազդել նրանց բարոյահոգեբանության և կատարողականի վրա: Պատրաստման ծրագրերը ներառում են համայնքի ներգրավվածությունը և շեշտը դնում են լարվածության թուլացման ռազմավարությունների վրա: Ծառայողների պատրաստումը կարող է կարգավորել ինչպես ծառայողների, այնպես էլ քաղաքացիների՝ ճգնաժամերից և բռնի միջադեպերից խաթարված հոգեկան առողջությունը [8]:

Ոստիկանական պատրաստման բարձր արդյունավետություն ձեռք բերելու նպատակով կիրառվում են նաև առաջադեմ տեխնոլոգիաներ: Դրանք են՝

- ✓ տեխնոլոգիաների ինտեգրում,
- ✓ առցանց պատրաստման լուծումներ,
- ✓ սիմուլյացիայի սցենարների վրա հիմնված պատրաստում,
- ✓ վիրտուալ իրականության պատրաստում:

Տեխնոլոգիայի ինտեգրում (միավորում, համախմբում, համակարգում):

Ոստիկանական պատրաստման վրա զգալիորեն ազդում են առաջադեմ տեխնոլոգիաների ինտեգրումը: Շարունակական պատրաստումը կարևոր է ծառայողների համար՝ հարմարվելու հասարակության փոփոխվող ու տեխնոլոգիական պահանջներին և իրավապահության նոր սպառնալիքներին:

Առցանց պատրաստման հարթակներն ընդունվել են շատ միավորումների կողմից՝ առավելագույն արդյունավետության հասնելու նպատակով: Առցանց պատրաստմամբ ձեռք բերվող ճկունությունը նվազագույնի է հասցնում շեղումները, բարձրացնում է հմտությունների պահպանումն ու կիրառումը:

Սիմուլյացիայի սցենարների վրա հիմնված պատրաստումը դարձել է կարևոր մեթոդ ծառայողներին իրական աշխարհի մարտահրավերներին պատրաստելու համար: Այս պատրաստումը կատարվում է իրատեսական սցենարներով, որոնք պահանջում են արագ որոշումների կայացում և տակտիկական արձագանքներ: Այս դեպքում ծառայողներին հնարավորություն է տրվում անվտանգ կերպով ներգրավվել արտակարգ իրավիճակներին՝ առանց անմիջական գործողությունների հետ կապված ռիսկերի:

Վիրտուալ իրականության (VR) պատրաստումը զգալիորեն բարելավում է ծառայողների կատարողական հմտություններն իրական միջադեպերի ժամանակ:

Վիրտուալ իրականության պատրաստումն ունի հետևյալ առավելությունները՝

- ✓ անվտանգություն,
- ✓ իրատեսականություն,
- ✓ հմտությունների պահպանում:

Անվտանգություն: Ծառայողները, առանց ֆիզիկական ռիսկերի, կարող են մասնակցել բարձր սթրեսային սցենարների՝ ապահովելով մասնակիցների և դերային խաղացողների անվտանգությունը:

Իրատեսականություն: VR -ը կարող է սիմուլյացնել սպառնալիքների տարբեր տեսակներ և քաղաքացիական բնակչություն՝ տրամադրելով համապարփակ պատրաստվածություն անկանխատեսելի իրավիճակների համար:

Հմտությունների պահպանում: Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ VR պատրաստումը բարձրացնում է հմտությունների երկարաժամկետ պահպանումը՝ շնորհիվ իր ներգրավվածության, որը խթանում է ավելի ուժեղ հիշողության ձևավորում՝ համեմատած ավանդական պատրաստման մեթոդների [7]:

Ամփոփելով ոստիկանների ֆիզիկական, մարտական և տակտիկական պատրաստականության անհրաժեշտությունը՝ եկանք այն եզրահանգման, որ արդի ժամանակաշրջանում, երբ հասարակությունը առերեսվում է նոր սպառնալիքների և մարտահրավերների, առավել կարևորվում է ոստիկանների և իրավապահ մարմինների մարտական, ֆիզիկական և հատուկ տակտիկական պատրաստականության անհրաժեշտությունը, որը նրանց ծառայողական արդյունավետության հիմնական և կարևոր հիմքն է: Ժամանակակից անվտանգային մարտահրավերները պահանջում են ոչ միայն բարձր մասնագիտական գիտելիքներ, այլև ֆիզիկական կայունություն, արագ կողմնորոշում, ճշգրիտ հաշվարկված գործողություններ և հոգեբանական պատրաստվածություն: Համադրելով մարտական հմտությունները ֆիզիկական պատրաստության և տակտիկական մտածողության հետ՝ ոստիկանությունը կարողանում է ապահովել հասարակական կարգի պահպանման, հանցավոր դրսևորումների կանխման և արտակարգ իրավիճակներում արագ արձագանքման բարձր մակարդակ:

Պատրաստականության այս երեք բաղադրիչները պետք է դիտարկել որպես շարունակական ուսուցման, պահպանվող կարգապահության և մշտական կատարելագործման գործընթաց: Միայն այս դեպքում ուսիկանական համակարգը կարող է ունենալ բարձրակարգ մասնագետներ, որոնք ունակ են արդյունավետ, անվտանգ և պատասխանատու կերպով իրականացնել իրենց ծառայողական պարտականությունները:

ФИЗИЧЕСКАЯ, БОЕВАЯ И ТАКТИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА СОТРУДНИКОВ ПОЛИЦИИ

НАСИЛЯН АННА

старший преподаватель кафедры боевой, физической и специальной подготовки
Учебного подразделения спасательной службы и кризисного управления
Образовательного комплекса Министерства внутренних дел
Республики Армения
кандидат педагогических наук, доцент

ХАЧАТРЯН ДАВИД

преподаватель кафедры боевой, физической и специальной подготовки
Учебного подразделения спасательной службы и кризисного управления Образовательного
комплекса Министерства внутренних дел Республики Армения

Аннотация. В современную эпоху безопасность и стабильность общества во многом зависят от эффективности предотвращения чрезвычайных ситуаций, быстрого реагирования и поддержания правопорядка. Физическая, боевая и тактическая готовность являются важными компонентами профессиональной готовности сотрудников полиции, с помощью которых решаются оперативно-служебные задачи. Физическая, боевая и тактическая подготовка сотрудников полиции включает методы и практики, разработанные для обеспечения готовности сотрудников правоохранительных органов к вызовам, с которыми они сталкиваются во время службы. Методы подготовки включают в себя все, от боевой, тактической подготовки до стратегий умственного сопротивления, при этом тактическая, боевая и физическая подготовка дает сотрудникам возможность эффективно реагировать на сопротивление, а тактика психологического контроля акцентирует внимание на методах минимизации ущерба и снижения напряжения [2, 4].

Ключевые слова: физическая, боевая и тактическая готовность, полиция, рукопашный бой, чрезвычайные ситуации, правоохранительные органы, тактика контроля, виртуальная реальность, симуляция.

PHYSICAL, COMBAT, AND TACTICAL TRAINING OF POLICE PERSONNEL

NASILYAN ANNA

PhD in Pedagogics, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Chair of Combat, Physical, and Special Training,
Police Educational Unit,
Educational Complex of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Armenia

KHACHATRYAN DAVIT

Lecturer at the Chair of Combat, Physical, and Special Training,
Police Educational Unit,
Educational Complex of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Armenia

Abstract. In the modern era, the safety and stability of society largely depend on the effectiveness of emergency prevention, rapid response, and the maintenance of law and order. Physical, combat, and tactical readiness are essential components of police professional preparedness, enabling the personnel to address operational and service-related tasks. The physical, combat, and tactical training of police officers encompasses the methods and practices designed to equip law enforcement personnel with the skills necessary to meet the challenges encountered during their service.

Key words: physical, combat and tactical readiness, police, hand-to-hand combat, emergency situations, law enforcement agencies, control tactics, virtual reality, simulation.

Գրականություն

1. **Հայաստանի Հանրապետության** օրենքը «Ոստիկանության մասին», Ընդունված է 2001 թվականի ապրիլի 16-ին:
2. **Գրիգորյան Ա.Խ., Եղիազարյան Լ. Պ.**, Ֆիզիկական պատրաստականություն, Ոսումնամեթոդական ձեռնարկ: ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիր, Երևան , Լիմուշ, 2013 թ., 72 էջ:
3. **Սարգսյան Մ. Ս.**, Ձեռնամարտ, Ոսումնամեթոդական ձեռնարկ, Երևան, ԵՊՀ «Ռոսպրինտ» արտադրամաս, Ալ. Մանուկյան N1,1993 թ.,147 էջ:
4. **Նասիլյան Ա. Ռ.**, «Ոստիկանների և փրկարարների ուսուցման և վերապատրաստման արդի ծրագրերի վերլուծություն», «Գիտությունը սպորտում. արդի հիմնախնդիրներ», Գիտամեթոդական պարբերական, Երևան, Հայաստանի ֆիզիկական կուլտուրայի և սպորտի պետական ինստիտուտ, 2025 թ., N (15), էջ 356-368, 413 էջ:
5. **Ֆրանկյան Վ. Ջ.**, Հատուկ տակտիկական պատրաստականություն, Ոսումնական ձեռնարկ, ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիր, Երևան, Քոփի փրինտ, 2019 թ., 163 էջ:
6. **Police 1 Staff**, “Make your Training Hours Count: Scenario-based Training” 2024
<https://www.police1.com/police-products/duty-gear/helmets/articles/make-your-training-hours-count-scenario-based-training-for-law-enforcement-XxpaYQNO2Yt4WhB0/>
7. **V-Armed Team**, "VR Training Transforms Law Enforcement Preparation" 202
<https://www.v-armed.com/2025/08/vr-training-transforms-law-enforcement-preparation/>
8. **Dr. Michelle L. Beshears**, “Why Stress Management Skills Are So Important” 2023
<https://www.apu.apus.edu/area-of-study/public-safety/resources/why-stress-management-skills-important-for-police-officers/>

Հոդվածը գրախոսվել է 05.02.2026
Ներկայացվել է տպագրության 09.02.2026